

и шутки, поскольку иное, не гоголевское отношение к слову, неизбежно исключило бы его из числа учеников и последователей автора «Мертвых душ».

Своеобразие «Мертвых душ», как и вообще любого другого оригинального произведения, определяется соотношением человек-мир, где «человек» – автор создаваемого произведения, а «мир» – художественное преломление действительного мира в творческом сознании автора, т.е., говоря более отвлеченно, художественная оригинальность определяется соотношением субъективных и объективных предпосылок.

Своеобразие булгаковских «Похождений Чичикова», определяясь, в сущности, тем же, осложняется также соотношением с произведением-предшественником, образуя с ним, с одной стороны, внешнее, стилистическое единство (в форме стилизации художественной манеры), а с другой – внутреннее, стилевое единство (в форме продолжения на новом историческом этапе «гоголевского направления»).

ЛИТЕРАТУРА

1. Булгаков М.А. Записки автобиографического характера. Запись П.С.Попова. – ОР ГБЛ, Ф.218, к.1269, е.х. № 6.
2. Булгаков М.А. Собр. соч.: В 5 т. – М.: Художественная литература, 1992. Воспоминания о Михаиле Булгакове. – М.: Совет. писат., 1988. – 526 с.
3. Егоров Б.Ф. М.А.Булгаков – «переводчик» Гоголя (инсценировка и киносценарий «Мертвых душ», киносценарий «Ревизора») // Ежегодник рукописного отдела Пушкинского Дома на 1976 год. – Л., 1978. – С. 57–84.
4. Егоров Б.Ф. От Хомякова до Лотмана. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 368 с.
5. Катаев В. Встречи с Булгаковым // Воспоминания о Михаиле Булгакове. – М., 1988. – С.123-127.
6. Яновская Л.М. Творческий путь Михаила Булгакова. - М.: Советский писатель, 1983. – 320 с.

Віра БУРКО

© 2009

СОЦІАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ РОМАНУ СИЛЬВІ ПЛАТ «ПІД КОВПАКОМ»

У статті аналізується соціальний контекст роману «Під ковпаком». У результаті дослідження були виокремлені найхарактерніші риси американського суспільства 50–60-их років минулого століття. Авторка статті аналізує взаємозв'язок між психічним станом героїні і соціокультурними нормами. З логіки викладу слідує, що патріархальна ідеологія, як агресивний дискурс, зумовила психологічний колапс головної героїні.

Ключові слова: контекст, новий історизм, психічний стан, патріархальна ідеологія, дискурс.

З кожним роком термін «контекст» привертає увагу дослідників різних галузей знання. Зокрема, у літературознавстві посилений інтерес до контексту художнього твору прослідковується у дослідженнях, що означені терміном “новий історизм” (США) чи культурний матеріалізм (Велика Британія).

Слід зауважити, що новий історизм та культурний матеріалізм заперечують автономність та подібно як і незалежність, самоцінність літературного твору й розглядають літературні тексти як невід’ємні від історичного контексту. Сентенції автора здебільшого визначаються історичними обставинами. Як зазначає основоположник Нового історизму американський критик Стівен Грінблатт: «Витвір мистецтва є результатом перемовин між творцем чи класом чи творцями, що забезпечені складним репертуаром умовностей, що поділяються спільною та інституціями і практиками суспільства. Відтак літературний текст завжди є часткою ширшого культурного, політичного, соціального, економічного розподілу. Літературний текст, далекий від того, щоб не бути позначеним історичним моментом свого створення, безпосередньо пов’язаний з історією» [1, 177].

Новий історизм, – подібно до культурного матеріалізму – зосереджує увагу на прихованих і несподіваних джерелах і важелях влади; на питаннях, як влада пригнічує чи відкидає на узбіччя

відмінні дискурсивні практики. Методи нового історизму швидше антропологічні, ніж літературно-критичні чи історичні. «Історія, як, наприклад соціоекономічні умови створення певного літературного тексту чи біографічні дані автора, не використовуються з метою тлумачення літератури, як і література не для того, щоб пролити безпосереднє світло на історію. Передусім, досліджуваний історичний період розглядається як віддалена культура, різноманітні дискурсивні прояви якої – тексти різних видів, з якими ми маємо справу – потребують прискіпливої уваги і необхідної взаємодії з метою висвітлення владних відносин і сил, що функціонують в культурі» [2, 180].

У даній статті ми зосередимо увагу на соціальному контексті роману Сильвії Плат «Під ковпаком» як не лише частині художнього твору, а й дискурсивній практиці, що сформувала певну свідомість.

Тривалий час Сильвія Плат сприймалась лише як поетеса, а її роман, виданий у 1963 році в Великій Британії, а у 1970 році – в США, спочатку розцінювався як автобіографічний документ. Проте його тематика та проблематика свідчать про необхідність розширення меж інтерпретації. Прикметно, що у другій половині ХХ століття в США були опубліковані дослідження, у яких зверталась увага на соціальну обумовленість психологічного колапсу головної героїні твору [3; 4; 5]. В Україні розвідка про ноогенний характер неврозу Естер Грінвуд зроблена М. Шимчишин [6, 157].

Історичний період твору, 50-ті роки минулого століття, Бетті Фріедан назвала “the Feminine Mystique” (загадка жіночості). Він характеризувався появою «мильних» телесеріалів, низки жіночих журналів та реклами, що сформували ідеологему ідеальної домогосподарки. Мета життя молодих дівчат на той час, спостерігає Б. Фріедан, зводилась до успішного заміжжя: «Бути дружиною і проживати в замиському будиночку – ідеал і мрія молодих американок і, як кажуть, предмет заздрощів жінок усього світу. Американська дружина – це жінка, необтяжена науковими досягненнями. Вона здорова, красива, її цікавлять лише чоловік, діти та дім. Вона віднайшла справжнє жіноче призначення» [7, 52]. Однак, щасливе, на перший погляд, життя затьмарювало внутрішнє невдоволення, причини якого не могли пояснити навіть психоаналітики. Відмовившись від кар’єри та активної суспільної діяльності, жінки поступово перетворювались на інфантильних, залежних істот. З цього приводу Б. Фріедан стверджувала: «Наші проблеми і ступінь вдоволеності життям, з однієї сторони, і результати освіти, з іншої, не відповідають тому образу сучасної американки, який описують жіночі журнали, вивчають та аналізують у школах і клініках, тому самому образу, який безкінечно вихваляють і заперечують ще з кінця другої світової війни. Існує дивна невідповідність між реальністю нашого жіночого життя і тим образом, якому ми намагались слідувати, образу, який я назвала загадкою жіночості. Мене зацікавило, чи інші жінки відчувають таку шизофренічну роздвоєність і що стоїть за цим» [7, 44].

У романі С. Плат передані стереотипи та умовності патріархального соціуму, за законами якого змушена функціонувати жінка. Сама назва «Під ковпаком» спонукає замислитись над гнітючою ізольованістю та відчуженістю Естер. Головна героїня знаходиться ніби у двох паралельних світах – життям і смертю. Її внутрішній стан означений боротьбою двох почуттів: бажанням жити і прагненням здійснити самогубство. Естер відмовляється від обмеженого розуміння того, якою має бути американська жінка – “свята триєдність непорочності, шлюбу та материнства” [7, 184].

Б. Фріедан зазначала про упереджене ставлення до успішних в громадському житті чи кар’єрі жінок, про співчуття до невротичних, «нежіночих», нещасних жінок, які хотіли стати поетами, фізиками чи президентами. Їх переконували, що істина жіночості не поєднується з кар’єрою та вищою освітою, тобто їм не потрібна незалежність [7, 50]. Такою у романі є успішна редакторка журналу «Жіночий журнал», Джей Сі. Попри досвідченість та професіоналізм оточення сприймає її як обділену жінку, яка не пізнала справжнього жіночого щастя. Дорін взагалі бачить її невродливою та несексуальною, і злорадно спостерігає: «Присягаюсь, що її чоловік вимикає світло в домі, перед тим як лягти поряд, інакше його би знудило» [8, 12]. На відміну від Дорін у Естер, яка намагалась вивільнитись із нав’язливих соціальних стереотипів, Джей Сі пробудила захоплення, оскільки не була подібна «на звичних редакторських ляльок з накладними віями» і мала «гострий розум» [8, 12]. Їм вдалось знайти спільну мову. Редакторка з власного досвіду навчала Естер: «Не дозволь цьому порочному місту збити тебе з пантелику» [8, 57].

У своїй творчості С. Плат засуджує мову реклами як таку, що породжує стереотипність та бездумність. Естер висловлює протест проти соціального середовища. Проходячи стажування в

популярному нью-йоркському журналі, вона мимоволі стає втягнутою у цей породжений рекламними роликми світ. При цьому Естер намагається якось боронитися від такого впливу на її свідомість, але все ж таки, реклама впевнено, хоч і повільно, впливає на вибір героїні. На одній з вечірок Естер замовляє горілку, але не через те, що їй подобається цей напій, а через рекламу, в якій: «...повна склянка чистої горілки, стояла огорнута кригою і підсвічувалася голубим світлом, і горілка видалась мені прозорою та чистою, як вода...» [8, 19]. Побідне значення мали рекламні образи серед домогосподарок, формуючи у них бажання уподібнитися до героїнь, що розхвалювали пральні машини чи міні-пекарні. Відтак «реклама направлена на домогосподарок, обмежила жінок простором кухні, тим самим виділивши їх із великого патріархального світу» [7, 245].

Подібно, як і Б. Фріедан, С. Плат критикує спотворений образ щасливої домогосподарки сформований у ті роки. На прикладі Естер ми бачимо, що результатом ідеологічного тиску на жінку став нервовий зрив героїні. «Перебування у Нью-Йорку, зустрічі з відомими людьми, вечери в дорогих ресторанах і навіть робота у тогочасному жіночому топ-журналі не тішать дівчину. Її воля до сенсу життя фрустрована реаліями часу «the feminine mystique». Вони (реалії) неврозу стають причинами її ноогенного неврозу. Стан глибокого внутрішнього розчарування передається через колапс очікувань якоїсь таємничості, величності, незвичайності від Нью-Йорку» [6, 167].

Уся поведінка Естер спрямована на надуманих соціумом жіночих норм поведінки. Саме цим пояснюється небажання героїні навчатись стенографії, цієї традиційної для жінок 50-х років роботи. Більш того, виходити заміж вона теж не хоче, так само як і народжувати дітей. Естер існує сама по собі та не поділяє поглядів своїх подруг: « Ми просто мотались із готелю в офіс, із офісу на одну з вечірок, а з вечірки в готель, а на ранок знову в офіс – і усе у чіткій послідовності. Я усвідомлювала, що маю бути у захваті, як і більшість моїх подруг, але на справді цього не було. Я почувала себе дуже тихою і дуже пустою – як мертва точка торнадо...» [8, 7]. Конфлікт між Естер та оточенням відбувається впродовж усього розвитку сюжету роману. Навіть виписка з психіатричної клініки, що мала б означати одужання, не дає впевненості в тому, що в майбутньому героїня не зіткнеться з подібними проблемами.

Публікація праці Б. Фріедан та роману С. Плат спонукала до перевероту у свідомості багатьох жінок, їх критичного ставлення до суспільних патріархальних норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Greenblatt G. The New Historicism / G. Greenblatt. – London: Routledge, 1989. – 369 p.
2. Bertens H. Literary Theory: The Basics / H. Bertens. – London: Routledge, 2001. – 260 p.
3. Butscher E. Sylvia Plath. Method and Madness / E. Butscher. – New York: The Seabury Press, 1986. – 388 p.
4. Bennet P. My life, a loaded gun: Dickinson, Plath, Rich, and female creativity / P. Bennet. – Boston: Beacon Press, 1998. – 350 p.
5. Hayman R. The Death and Life of Sylvia Plath / R. Hayman. – London: Heinemann, 1991. – 220 p.
6. Шимчишин М. М. Парадигма психо/ноогенного неврозу у романі С. Плат «Під ковпаком» / М. М. Шимчишин // Жіночі голоси в літературному дискурсі ХХ століття. – Тернопіль: Горлиця, 2007. – С. 157-171.
7. Фридан Б. Загадка женственности / Бетти Фридан; пер. с англ.; вступ. ст. О. Ворониной. – М.: Прогресс, 1993. – 496 с.
8. Плат С. Под стеклянным колпаком: [роман] / Сильвия Плат; пер. с англ. В. Топорова. – СПб.: Амфора, 2000. – 333 с.

SUMMARY

The social context of the novel “The Bell Jar” is analyzed in this paper. As a result of the research the most typical features of American society of 50–60-ies of the last century are systematized. The author investigates the interaction between the psychic state of the heroine and the sociocultural norms. Finally, we came to a conclusion that patriarchal ideology as an aggressive discourse caused the psychological collapse of the main heroine.

Key words: context, the new historicism, psychic state, patriarchal ideology, discourse.

**ВНУТРІШНІЙ КОНФЛІКТ ОСОБИСТОСТІ:
ПСИХОАНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ
(НА МАТЕРІАЛІ ОПОВІДАННЯ ДЖ. ОРУЕЛЛА “ВБИВСТВО СЛОНА”)**

У статті досліджується психічна поведінка та особливості впливу зовнішнього психологічного фактору на товпу на механізми поведінки особистості крізь призму теорії психоаналізу З. Фрейда та психологію мас Г. Лебона.

Ключові слова: несвідоме, внутрішній конфлікт, психологічна маса, свідомість, мортидо.

Психоаналіз З. Фрейда, який був неоднозначно сприйнятий та багаторазово переосмислювався зарубіжними та українськими науковцями, займає важливе місце серед інших сучасних теорій у літературознавстві, оскільки є ефективним засобом для глибокого вивчення твору та його автора.

Іван Франко один із перших окреслив проблематику літературно-психологічних студій в Україні. Говорячи про зародження психоаналітичної думки у нашій країні, слід згадати вагомий науковий внесок О. Потебні та його послідовників. Першими українськими дослідниками, котрі почали використовувати ідеї психоаналізу у своїх розвідках, були С. Балея, Я. Ярема, А. Халецький, В. Підмогильний. Однак, з встановленням радянської влади на всій території України, розвиток психоаналітичної теорії призупинився.

Після падіння “залізної завіси” вивчення несвідомого компоненту психіки набуло великої актуальності і були здійснені успішні спроби інтегрувати психоаналіз з літературознавчою наукою. Вагомий внесок в розвиток сучасної психоаналітичної думки на Україні зробили С. Павличко, В. Роменець, Н. Зборовська.

У статті ставимо собі за мету через психоаналітичний метод проаналізувати психічні процеси у внутрішньому світі англійського письменника Дж. Оруелла на основі автобіографічного есе “Вбивство слона”.

Використання психоаналізу під час інтерпретації автобіографічного твору дозволяє глибоко проаналізувати внутрішній світ письменника, розкрити прихований зміст, внутрішні інтенції автора, збагнути несвідомі механізми його творчості.

Має рацію професор Марія Моклиця, коли твердить, що “твір – це результат якогось процесу у внутрішньому світі, це механізм, який невидимо присутній в оприявленній частині. Твір, який ми вивчаємо, видима частина айсберга, а основна його маса лишається в глибині авторської психіки. Ґрунтовне прочитання твору виводить на необхідність намацати пружини творчого процесу, зрозуміти намір автора, серйозну особисту основу його творчості” [1, 45].

Постать Джорджа Оруелла (справжнє ім'я Ерік Артур Блер) – видатного англійського письменника, талановитого публіциста, про якого написана величезна кількість літературних праць і чий твори перекладені багатьма мовами, як не дивно, тривалий час залишалася невідомою українському читачеві. Дослідників творчості Оруелла вражають різкі злами його літературного шляху і контрастність його міркувань юних літ та в останні роки життя. Російський дослідник творчості Джорджа Оруелла Олексій Зверев зауважив, що письменнику не властива послідовність, еволюційність, а власне вибуховість, “<...> і складається враження, що перед нами письменник, який прожив у літературі два дуже несхожих життя” [2, 56]. Його праці належать різним людям: одні, підписані його справжнім іменем Ерік Блер, легко “вписуються в контекст домінуючих ідей та духу 30-х років, інші, що друкувалися під псевдонімом Джордж Оруелл, абсолютно суперечать цим ідеям та поривам” [3, 5].

З раннього дитинства в ньому розгортається внутрішня духовна драма, яка полягає в конфлікті зі світом, навколо котрої ґрунтуються всі утопії, а саме — ідеї справедливості та рівності. Здобувши освіту в ітонському коледжі, він залишає Англію і вирушає до Бірми (М'янма – сучасна назва країни), де працює в індійській імперській поліції. Ця служба сповнила його ненависті до імперіалізму та нестерпного відчуття провини перед бірманцями. У своїх спогадах Оруелл наголошував: “Теоретично я був на стороні бірманців і проти їх поневолювачів британців, а роботу, котру я виконував, ненавидів більше ніж це можна описати словами. Нещасні ув'язнені в